

Apparaat voor een “Groene Geschiedenis”

Het apparaat is met name gericht op de Nederlandse en Belgische geschiedenis vanaf de prehistorie tot nu van landbouw, flora en fauna, platteland, landschap, landelijke architectuur, voedsel, gebruik en beheer van natuurlijke hulpbronnen, duurzaamheid. Kortom: groene geschiedenis. Aandacht voor andere geografische gebieden is er vooral voor achtergrond, betere duiding, en genereren van ideeën.

Nieuwe publicaties – Recensies

Nederland en België

Zwemer, Jan. (2026). *Boeren en democratie op Walcheren. Het landbouwersnetwerk te Oostkapelle en de partij Gemeentebelang, 1851-1974*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Anton Schuurman, Wageningen.

Dit is het eerste boek in de nieuwe *Historia Agriculturae* reeks die door de AUP wordt uitgegeven voor de VLG als erfgenaam van het NAHI (Nederlands Agronomisch Historisch Instituut). De ondertitel van dit nieuwste boek van de bekende Zeeuwse historicus Jan Zwemer geeft goed zijn onderwerp weer: de macht van enkele, gerelateerde boerenfamilies in de lokale politiek via gemeenteraads- en wethouderszetels. Dit is een onderwerp waar niet veel over is geschreven.

**het
Cultuurfonds**

Subsidiegevers

Deze uitgave is mede mogelijk gemaakt door een ruimhartige subsidie van het *Cultuurfonds Zeeland*, waarvoor de VLG graag dankzegt.

De hoofdstukken twee tot en met vijf vormen de kern van het boek. In hoofdstuk twee wordt het ontstaan van het leidende familienetwerk beschreven – Maljaars-Janse. Met de invoering van de evenredige vertegenwoordiging (in plaats van het districtenstelsel) en het algemeen mannenkiesrecht in het jaar 1917 worden er in Nederland meer kiesverenigingen opgericht. Zo ook in Oostkapelle de kiesvereniging *Ons belang* die in de jaren vijftig *Gemeentebelang* gaat heten, en door de schrijver meestal wordt aangeduid als de hervormde lijst. Deze lijst was de opvolger van het familienetwerk uit de negentiende eeuw. In hoofdstuk vier staat de periode 1958-1969 centraal – een periode waarin de economische positie van de boeren begint te veranderen onder invloed van het opkomend toerisme. Hoofdstuk vijf beschrijft het definitief verdwijnen van het oude Gemeentebelang. Het geheel wordt voorafgegaan door een mooie prelude waarin de auteur aan de hand van een herinnering op rijm van een Oostkapelse landbouwer de periode voor 1851 kan belichten. In hoofdstuk zes herneemt de auteur in feite zijn tweede thema uit hoofdstuk vier: hoe het toerisme het hart wordt van de Oostkapelse economie. In hoofdstuk zeven vat hij zijn belangrijkste bevindingen samen.

Laten we daar eerst naar kijken. Zwemer vergelijkt zijn resultaten vooral met Munters' studie uit 1989: *Boeren en openbaar bestuur, 1918-1986*. Zwemers studie bevestigt diens conclusie over de langzame afname van de boerenvertegenwoordiging, maar hij ziet het meer als een bewuste strategie waarbij de boeren concessies deden door bijvoorbeeld arbeidersvriendelijke personen op de lijst zetten, om zo hun positie te handhaven. Vergeleken met wat Van Cruyningen in Gelderland heeft gevonden in de tweede helft van de negentiende eeuw, ziet hij in Oostkapelle ook een groep mensen die er minder op is gericht hun macht te delen.

Zwemer ziet verschillende belangrijke basistegenstellingen in Oostkapelle: ruimtelijk (buitengebied, dorpskern), religieus (hervormd, gereformeerd), economisch (boeren, middenstanders), sociaal (boeren, arbeiders). Gemeentebelang was van de boeren en hervormd, maar dat betekende niet dat arbeiders en gereformeerden niet erop stemden. Gemeentebelang verloor vanaf 1958 zijn dominante positie, maar wist zijn belang te rekken tot 1970. Het toegenomen belang van toerisme was daarin volgens de auteur de katalysator.

In de eerste periode tot 1917 was religie een nieuwe tegenstelling geworden, maar een die het familienetwerk nauwelijks raakte. De opkomst van het familienetwerk in het laatste kwart van de negentiende eeuw ziet hij tegen de achtergrond van de agrarische crisis die specifiek binnen de boerenelite van Oostkapelle leidde tot sterk onderling trouwen – het stelde hen in staat in deze moeilijke periode economisch het hoofd boven water te houden. Van 1917 tot 1958 is in Oostkapelle de tegenstelling arbeiders-boeren wellicht de belangrijkste tegenstelling. Een belangrijke kwestie was de invoering door boeren van het lagere winterloon in de crisisjaren van de jaren dertig. In Oostkapelle leidde dit niet tot een politieke splitsing; wel tot de versterking van de landarbeidersbond van het CNV. Vanaf 1958 werd de opkomst van het toerisme de drijvende kracht.

Zwemer raakt nog wel andere kwesties aan, zoals de herverkaveling van na de Tweede Wereldoorlog en de gemeentelijke herindeling van 1966 (al ter discussie sinds 1958). Aan de herverkaveling maakt hij niet veel woorden vuil, blijkbaar had deze geen politieke gevolgen. Ook de gemeentelijke herindeling – vanuit nu bekeken een belangrijk stemmentrekkend onderwerp – zegt hij niet veel. De PvdA was voor herindeling en verloor er inderdaad stemmen mee; de andere belangrijke partijen en ook de lijst Gemeentebelangen waren tegen, maar accepteerden de samenvoeging met Domburg toen het door het rijk werd opgelegd.

In feite gaat Zwemer nauwelijks in wat de boeren, c.q. de hervormde lijst met hun politieke macht hebben gedaan of hebben willen bewerkstelligen (behalve dan in verband met de kwestie rond een manege in 1969 die leidde tot een splitsing in de lijst Gemeentebelangen). Als ware hij een hedendaagse politicus, kijkt hij vooral hoe kiezers worden gewonnen in de

verkiezingsstrijd, terwijl ik verwacht dat de resultaten van het daadwerkelijk bestuur in de door hem bestudeerde periode zeker mede de verkiezingen beïnvloedden.

Behalve dat Zwemer met zijn studie een mooie bijdrage heeft geleverd aan de lokale geschiedschrijving en de plattelandsgeschiedschrijving in Nederland, zijn de resultaten van zijn studie een belangrijke aanvulling op de door hem genoemde studies van Munters en Van Cruyningen.

Hij maakt verder met name gebruik van het klassieke boek van Jojada Verrips *En boven de polder de hemel*. Tevens grijpt hij terug op van Vegchels *De metamorfose van Emmen*. Maar waarom maakt hij niet ook gebruik van het prijswinnende boek van Bloembergen-Lukkes over Ede? Zij gaat in op hoe boeren via de SGP voor hun belangen opkwamen. Het zou hem gedwongen hebben na te denken wie waren andere mensen die leiding konden geven aan lokale gemeenschappen, zoals onderwijzers en notabelen. Evenmin zegt Zwemer ons iets over het georganiseerde dorpsleven in Oostkapelle (zoals sportverenigingen, muziekverenigingen, coöperaties, boerenorganisaties) die zouden kunnen dienen als machts hulpsbronnen; of bijvoorbeeld over de rol van lokale boeren in bovenlokale organisaties als het waterschap (af en toe vermeldt hij wel de Zeeuwse landbouwmaatschappij). Het is strikt genomen niet zijn onderwerp, maar zijn boek zou hierdoor als voorbeeldstudie wel meerwaarde hebben gekregen. Nu zoekt hij vooral naar endogene verklaringsgronden voor de langdurige macht en verval van Gemeentebelangen.

Ik vind het jammer dat hij de ontwikkelingen in Oostkapelle niet uitgebreider met Groningen vergelijkt – een provincie gezegend met een rijke plattelandsgeschiedschrijving en met haar polarisatie tussen landarbeiders en boeren in het Interbellum mooi vergelijkbaar met Oostkapelle (maar met een andere uitkomst). Weliswaar is behalve de studie van Van Cruyningen weinig direct vergelijkbaar materiaal over boerenfamilies die de gemeenteraadspolitiek domineren, maar vergelijking met studies uit het verzuilingsproject, zoals *Wars van clubgeest en partijzucht. Liberalen, natie en verzuiling. Tiel en Winschoten, 1850-1920* van Van Miert zou Zwemers boek zeker rijker hebben gemaakt voor een lezer die meer algemeen is geïnteresseerd.

Eén belangrijk aspect van dit boek heb ik nog niet besproken. Zwemer benadrukt dat hij door gebrek aan archiefmateriaal – en hierin kan ik hem volledig ondersteunen: regionale archieven moeten veel meer hun best doen archieven te verwerven van het georganiseerde lokale maatschappelijke leven en dat toegankelijk te houden – dat hij door dit gebrek vooral een antropologische invalshoek heeft gebruikt met aandacht voor verwantschapssystemen en machtsverhoudingen. Vandaar zijn referenties aan Verrips en aan *Leben auf dem Dorf* over Kiebingen in Duitsland. Dit is een belangrijk pluspunt van dit boek. Deze benadering vloeit ook voort uit het feit dat Zwemer zelf zijn jeugd heeft doorgebracht in Oostkapelle. Hierdoor heeft hij toegang tot mondelinge overleveringen. Het leidt tot een appendix die ik een academisch experiment zou willen noemen in een boek gebaseerd op empirisch onderzoek, omdat hier de grens tussen auteur en deelnemer vervalst. In deze appendix getiteld *Oostkapelle rond 1970, in snelle transitie: een snuffje 'Kiebingen' en de gelijktijdigheid van het ongelijktijdige* gaat Zwemer in op mondelinge overleveringen, voorvallen rond zijn vader en rond zijn eigen persoon. Hij gebruikt die voorvallen en de duiding ervan om de analyse van zijn boek aan te vullen, zoals hij in zijn Inleiding aangeeft. Enerzijds vind ik het interessant dat een auteur ons een inkijk geeft in hoe zijn perspectief op het onderwerp mede vorm heeft gekregen; anderzijds vind ik het geen navolgenswaardige werkwijze, omdat hij zo heel directe oorzaak/gevolg duidingen doet die niet tegen te spreken zijn, want ze zijn waar voor de auteur, maar corresponderen niet noodzakelijkerwijs met een meer algemene waarheid.

De appendix, die naam zegt het al, is een toegift en niet het hoofdrecht. Zwemer heeft een geslaagde lokale, Zeeuwse studie naar veranderende machtsstructuren geschreven die menigeen zal verleiden tot nadenken over hoe het politieke democratiseringsproces in de eigen woonplaats is gegaan en veranderd, en thans vorm krijgt en vorm wordt gegeven. Zijn studie is een analyse op lokaal niveau hoe sinds 1850 democratisering met vallen en opstaan zich heeft ontwikkeld doordat bewoners reageren op economische veranderingen, grondwetswijziging (die weliswaar nationaal door het parlement zijn ingevoerd, maar daarna ook lokaal een praktijk krijgen) en gemeentelijke herindelingen, het belang van landelijke politieke partijen en bovenal laat de auteur de verschuiving zien van vertrouwen in familierelaties naar het vertrouwen in instituties, die in de door hem bestuurde periode plaats heeft gevonden en intussen al weer decennia onder druk staat.

(In enigszins andere vorm verschijnt deze recensie ook in één van de komende nummers van *Tijdschrift Zeeland*.)

Bestellen voor leden VLG met 20 % KORTING

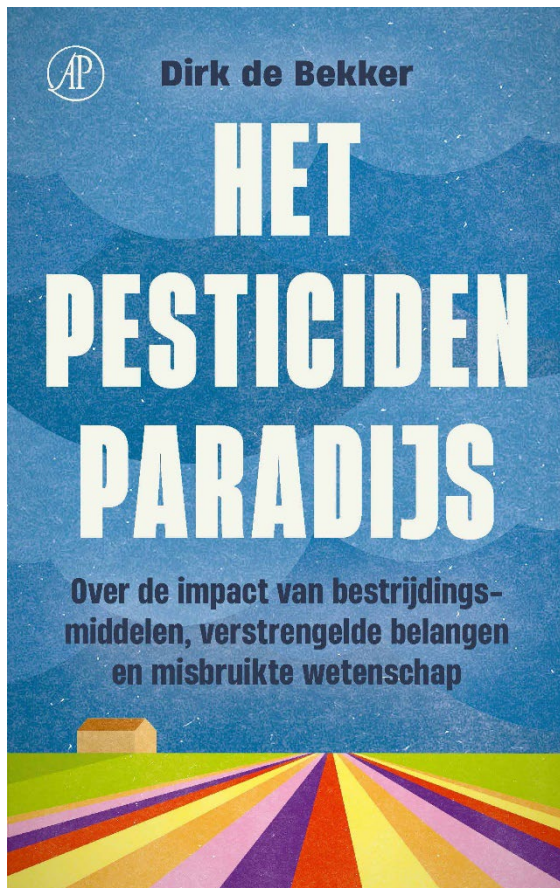
De boekhandelsprijs is: 24,99 euro. Het boek kan worden besteld op de website:
<https://www.aup.nl/nl/book/9789048575640/boeren-en-democratie-op-walcheren>

Bij het bestelproces kan de volgende tijdelijk geldige code worden gebruikt om de ledenkorting van 20% te activeren: wal2026

Deze kortingscode is exclusief bedoeld voor leden van de VLG.

de Bekker, Dirk. (2026). *Het pesticiden paradijs. Over de impact van bestrijdingsmiddelen, verstrengelde belangen en misbruikte wetenschap*. Amsterdam: Uitgeverij Arbeiderspers. 348 p's.
Michiel Gerding, Assen.

Er is tegenwoordig veel maatschappelijke discussie over het gebruik van pesticiden zoals in de lelieteelt en over middelen als PFAS en Roundup. Dit boek geeft een voortreffelijk, zij het schokkend beeld over wat er speelt in die wereld.

De auteur van het boek is onderzoeksjournalist, werkzaam voor wetenschapsprogramma's voor televisie, podcasts, De Groene Amsterdammer. Sinds 2019 publiceert hij over bestrijdingsmiddelen. In zijn onderzoeksverantwoording in dit boek vermeldt hij meer dan 400 vastgelegde gesprekken en duizenden documenten in de vorm van wetenschappelijke studies, onderzoeksrapporten, correspondentie vergadernotulen enz. Deze worden niet vermeld in een aparte literatuur- of bronnenlijst, maar het boek is wel voorzien van flink notenapparaat.

Het is dan ook een fundamenteel en alleszins ontluisterend boek dat je de haren te berge doet rijzen. Over, je bent haast geneigd te zeggen, de maffia van de pesticidenindustrie, eufemistisch omschreven door de sector zelf als "gewasbescherming". De hoofdrolspelers: Syngenta, BASF, Monsanto, Bayer en de toelatingsinstanties het Nederlandse Ctgb (College toelating gewasbescherming) en het Europese broertje de EFSA (European Food Safety Authority). De Ctgb is door de rijksoverheid aangewezen als controle-instantie voor de

toelating van bestrijdingsmiddelen. De instantie noemt zich wetenschappelijk en onafhankelijk, maar wordt betaald door de pesticidenindustrie en doet zelf geen onderzoek. Verlaat zich volledig op de door de industrie aangeleverde informatie. Over de slager en zijn vlees gesproken.

Het boek begint met een uitgebreid verhaal over de geschiedenis van DDT, in 1948 binnengehaald als wondermiddel en met een Nobelprijs voor de uitvinder bekroond. Insecten leggen binnen de kortste keren het loodje. Het middel krijgt zelfs zo'n verbreiding dat in de VS hele steden met vliegtuigjes onder de DDT worden gespoten om van huisvliegen af te komen. Het hoofdstuk laat ook zien hoeveel moeite het kost om het middel uitgebannen te krijgen. Het vormt de opmaat van de beschrijvingen van De Bekker over de Kafkaëske manier waarop ook nu nog met pesticiden wordt omgegaan. Nauwelijks iets veranderd in al die tijd.

Gezien de relatie van onze vereniging en veel van haar leden met de Wageningse universiteit kan ik niet nalaten de volgende kwestie uit het boek aan te halen. Het is illustratief voor de werkwijze van het Ctgb.

Het gaat om een rapport van Alterra dat voor BASF is gemaakt over bentazon in drinkwater. Bentazon is een herbicide. Het werd ontwikkeld door BASF en in het begin van de jaren '70 gepatenteerd. Het pesticide kan zich relatief snel in het grondwater verspreiden. Al sinds de jaren '80 waarschuwt het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu voor de impact van de stof op de drinkwaterproductie, dit is nog steeds een probleem. De toelatingstermijn liep aanvankelijk tot 31 juli 2011, maar is verlengd tot 31 mei 2025. In 2000 dreigt het Ctgb in conflict te komen met de Nederlandse drinkwaterbedrijven die vinden dat de steeds weer herhaalde toelatingsbesluiten onvoldoende worden gemotiveerd. En dat terwijl de koepel van waterleidingbedrijven Vewin ieder jaar de meetgegevens aan het college opstuurt en dus op de hoogte is van de zorgelijke grondwatercijfers. Het college vraagt daarop aan BASF de verantwoordelijkheid te nemen voor nader onderzoek. Die klopt daarvoor bij Alterra. Het rapport gaat na goedkeuring door BASF naar het Ctgb en krijgt het stempel 'confidential'. De drinkwaterbedrijven krijgen het niet te zien. Bentazon blijft toegelaten.

De Bekker heeft getracht in contact te komen met de hoofdauteur van het Alterra rapport M. Leistra. In 2025 heeft hij dat getracht via de WUR, maar aangezien de onderzoeker toen al 20 jaar met pensioen was had deze geen contactgegevens meer. De tweede auteur is nog wel werkzaam bij Wageningen Environmental Research, maar hem is door de persvoorlichting van WUR afgeraden met de auteur te praten. Ook de universiteit zelf wilde niet inhoudelijk reageren. Het rapport zou van te lang geleden zijn geweest. Als De Bekker na twintig jaar het rapport onder de ogen krijgt blijkt dat het aan alle kanten rammelt en dat het de conclusie trekt: niets aan de hand.

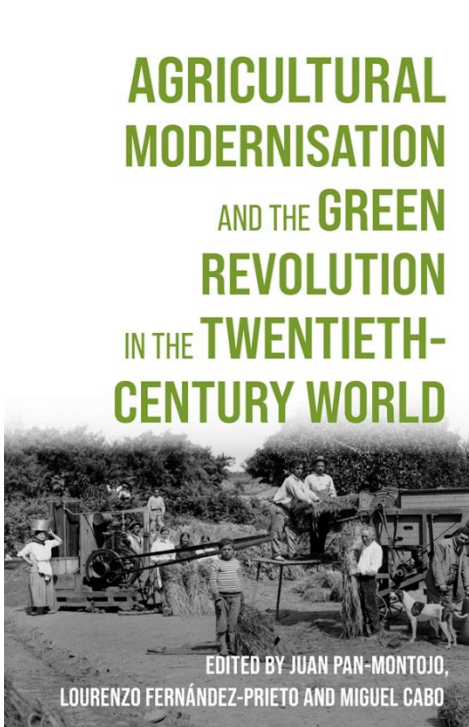
Een zeer onthullend hoofdstuk gaat over Parkinson. Sinds de jaren tachtig zijn er sterke wetenschappelijke aanwijzingen dat blootstelling aan pesticiden een belangrijke risicofactor is voor het ontstaan van de ziekte. In Frankrijk, Italië en Duitsland wordt het inmiddels als beroepsziekte erkend. Een internationaal vermaarde neuroloog Bas Bloem dringt er bij het Ctgb op aan dat er spoedig een Parkinson test ontwikkeld wordt. Tot zijn verrassing steunt het college zijn oproep en dringt bij de EFSA aan op iets dergelijks. Deze belegt daarop in 2022 een werkconferentie met 29 internationale experts. Er is brede consensus over de noodzaak tot een nieuwe onderzoeksmethodiek. Dat komt op een moment dat er Europees een herbeoordeling van glyfosaat gaande is. Het onderzoek zou een testcase kunnen zijn. Het blijkt echter dat EFSA zo'n onderzoek helemaal niet wil. Vier maanden later wordt de toelating van glyfosaat met 10 jaar verlengd. De notulen van de conferentie worden niet openbaar gemaakt. Als de auteur erover publiceert in De Groene is de EFSA boos.

Al lezend over alle voorbeelden die De Bekker aandraagt kun je alleen maar boos worden op de onbegrijpelijke, schier misdadige, wijze waarop de toelatingsinstanties te werk gaan. Mijn conclusie: onmiddellijk opheffen dat Ctgb en EFSA. Het is te hopen dat het boek waarvan ik de derde druk heb gebruikt in zoveel mogelijk talen zal verschijnen.

Algemeen en buitenland – recensies

Pan-Montojo, Juan, Fernández-Prieto, Lourenzo, & Cabo, Miguel (Eds.). (2026). *Agricultural Modernisation and the Green Revolution in the Twentieth-Century World*. Boydell and Brewer. 360 pages
Anton Schuurman, Wageningen

Pan-Montojo, Fernández-Prieto en Cabo hebben na hun bundel uit 2014 over landbouw in het tijdperk van het fascisme opnieuw een uitstekende verzameling artikelen gepubliceerd over een belangrijk onderwerp, vergezeld van een leerzame inleiding die aanleiding geeft tot discussie.

In hun inleiding leggen de redacteurs hun doel duidelijk uit: de geschiedschrijving van de Groene Revolutie is grotendeels geschreven door de belangrijkste actoren en begunstigden ervan. In het licht van onze huidige en noodzakelijke overgang naar een meer organische en diverse vorm van landbouw is het belangrijk om de Groene Revolutie opnieuw te contextualiseren binnen een langere historische periode, haar te plaatsen binnen de context van de Koude Oorlog, en het programma los te maken van exclusieve associaties met fascisme, communisme of liberalisme, aangezien al deze ideologieën de industrialisering van de landbouw ondersteunden om productie en productiviteit te verhogen.

Voortbouwend op deze overwegingen beginnen de redacteurs met een bespreking van het ontstaan van een systeem van landbouwinnovatie dat zij laten beginnen aan het einde van de negentiende eeuw. In dit systeem vonden veranderingen plaats tijdens de periode van de Grote Depressie, toen regeringen in veel landen een centrale rol begonnen te spelen in de ontwikkeling van de

landbouw. De werkelijke breuk in het moderniseringstraject van de landbouw vond echter plaats na de Tweede Wereldoorlog: “De tegenstrijdige rurale moderniteiten van het interbellum maakten plaats voor een uniform project voor landbouwmodernisering, met relatief weinig variaties, dat gericht was op de industrialisering van de landbouw” (p. 19). De Verenigde Staten werden de hegemoniale leider en hun landbouwparadigma, gekenmerkt door een sterke rol voor de agribusiness, werd het mondiale model. Het is dit model dat vandaag opnieuw moet worden getransformeerd, zonder eerdere perioden te romantiseren als agrarische of landelijke paradijzen, aldus de auteurs.

Juri Auderset en Peter Moser gebruiken hun hoofdstuk in deze bundel om concepten uit hun belangrijke boek *Die Agrarfrage in der Industriegesellschaft* onder de aandacht te brengen. Dit boek is tot nu toe alleen in het Duits verschenen en krijgt daardoor minder wetenschappelijke aandacht dan het verdient. Zij leggen de langetermijnontwikkeling van de landbouwmodernisering uit waarnaar de redacteurs verwijzen: eerst een overgang naar een agrarisch-industriële kennissamenleving vanaf de tweede helft van de negentiende eeuw, en vervolgens een verschuiving naar een industrieel-agrarische kennissamenleving na de Tweede Wereldoorlog. Op pagina 40 schrijven zij: “Kortom, de landbouw in de jaren vijftig en zestig maakte, naast haar dramatisch toenemende afhankelijkheid van fossiele brandstoffen en ingrijpende sociale en economische ontwrichtingen, een belangrijke epistemische verschuiving

door: weg van een intellectuele gerichtheid op de temporele en ruimtelijke logica van levende hulpbronnen, naar een 'stem van gedecontextualiseerde rationaliteit', die in de landbouwpraktijk weinig meer was dan het beheer van een 'industriële eenheid', losgemaakt van haar inbedding in specifieke ecologische, sociale en culturele contexten. Deze veranderingen maakten deel uit van een bredere verschuiving naar een 'de-materialisering' van de economische discipline." Dit is in feite het algemene thema van de bundel: hoe en waarom is dit gebeurd?

Wanneer we bij hoofdstuk 14 komen, geschreven door Manuel González de Molina, treffen we een voorbeeld aan van een analyse van landbouwontwikkeling die niet in monetaire termen, maar in biofysische termen wordt uitgevoerd, gebaseerd op de modernisering van de Spaanse landbouw. Dit hoofdstuk laat wellicht het sterkst de donkere kanten zien van de industrieel-agrarische kennissamenleving, waarin ecologische, sociale en culturele aspecten ondergeschikt werden gemaakt, en nuanceert daarmee de successen van de Groene Revolutie.

In hoofdstukken 5 en 6 schrijven Miguel Cabo en Federico d'Onofrio over een internationale agrarische beweging en over de FAO en haar voorganger. Cabo richt zich op de ideologie van het agrarisme, die vanaf het interbellum algemener werd. Hij onderscheidt agrarisch corporatisme van katholieke, nationalistische en fascistische varianten. Hij presenteert het als een alternatieve weg naar moderniteit, maar besteedt weinig aandacht aan de daadwerkelijke historische invloed van de beweging. Hij gaat niet in op waarom de voorstanders ervan vooral in Centraal- en Oost-Europa te vinden waren en waarin zij verschilden van de Scandinavische agrarische partijen. Federico d'Onofrio geeft een beknopte geschiedenis van de overgang van het Internationaal Instituut voor Landbouw naar de Voedsel- en Landbouworganisatie (FAO). Het eerste richtte zich op de bescherming van de inkomens van boeren door middel van transparante markten, terwijl de laatste zich concentreerde op voedselzekerheid en het verhogen van de landbouwproductie. Voedselhulp en technische bijstand werden centrale aandachtspunten.

Het thema van internationale technische bijstand en hegemonie wordt verder uitgewerkt door Jonathan Harwood in hoofdstuk 15. Hij vraagt waarom het gebruik van landbouwtechnologieën met hoge externe inputs in het Globale Zuiden na 1945 zo snel toenam. Zijn antwoord is dat dit proces niet uitsluitend werd gedreven door de Koude Oorlog, het Amerikaanse beleid of bedrijfsbelangen, maar ook door de bereidheid van regeringen in de ontvangende landen om de landbouw te ontwikkelen en "de 'boer' te veranderen in een ondernemend ingestelde 'farmer'" (p. 270). Samen met de inleiding en het hoofdstuk van Auderset en Moser voltooit dit hoofdstuk het raamwerk van de bundel.

De overige hoofdstukken bestaan grotendeels uit casestudy's. In hoofdstukken 7 en 8 analyseren Paul Brassley en Thomas Christiansen de landbouwmodernisering in het Verenigd Koninkrijk en Denemarken. Dit zijn degelijke, relatief rechttoe rechtaan studies die zich richten op productietoename en productiviteitswinst. Hoofdstuk 17, van Ana Cabana, Alba Díaz-Geda en Sylvain Brunier, onderzoekt gender en landbouwmodernisering aan de hand van landbouwvoorlichting in Spanje en Frankrijk gedurende de jaren zestig en zeventig. Zij concluderen dat het model van landbouwmodernisering in deze West-Europese landen traditionele genderrollen en patriarchale ongelijkheden versterkte.

Hoofdstukken 4 en 9 behandelen de landbouwmodernisering onder nationaalsocialistische en communistische dictaturen. In hoofdstuk 4 betoogt Ernst Langthaler overtuigend dat agrarische veranderingen in het door Duitsland geannexeerde Oostenrijk niet simpelweg moeten worden beschouwd als anti-modern of achterlijk, maar ook als een vorm van landbouwmodernisering, die hij aanduidt als raciaal productivisme: "het creëren van een zowel raciaal als economisch productieve boerenstand ten dienste van de industriële samenleving" (p. 82). Het moderne karakter ervan was minder zichtbaar in mechanisering of chemisering dan in

nieuwe institutionele structuren. In hoofdstuk 9 geeft Zsuzsanna Varga een overtuigend langetermijnperspectief op de landbouwontwikkeling in Hongarije. Zij concludeert dat er in de jaren zeventig een specifieke hybride landbouw was ontstaan: voor een deel gesovjetiseerd en voor een ander deel geamerikaniseerd. Zij brengt dit laatste in verband met de overgang naar een industrieel-agrarische kennissamenleving. Aan deze voorbeelden sluit hoofdstuk 3 van Dulce Freire aan. Zij bestudeert de verspreiding van kennis en de wetenschappelijke ontwikkeling op het Iberisch Schiereiland tijdens de dictatuur, in het bijzonder op het gebied van genetisch onderzoek en zaadverbetering. Wetenschappers konden internationaal deelnemen, maar hun vrijheid om experimenten uit te voeren bleef beperkt.

Hoofdstukken 10 en 11 onderzoeken landbouwmodernisering onder koloniale omstandigheden. Yves Segers analyseert het Belgische systeem van paysannats indigènes in Belgisch-Congo, terwijl Michel Sollai de Italiaanse pogingen om de Ethiopische landbouw te moderniseren bestudeert. Beiden concluderen dat deze inspanningen grotendeels mislukten omdat ze ondergefinancierd en onderbemand waren. Segers merkt bovendien op dat deze programma's zich meer richtten op handelsgewassen dan op basisvoedselgewassen. Hun doelstellingen waren duidelijk koloniaal: het voorkomen van onrust en het openen van markten voor westerse bedrijven. Sollai betoogt dat de internationale landbouwontwikkeling in Ethiopië na 1945 gedeeltelijk voortbouwde op de fundamenteën die tijdens de korte Italiaanse bezetting waren gelegd.

Hoofdstukken 12, 13, 16 en 18 richten zich op Latijns-Amerika en India en kunnen worden gelezen in samenhang met het hoofdstuk van Harwood. In hoofdstuk 12 beschrijft Luis Ernesto Blacha de landbouwmodernisering in Argentinië, Uruguay en Brazilië en plaatst deze binnen bredere contexten van economische ontwikkeling, demografie, klassenvorming en industrialisering. Hij concludeert dat vóór 1945 de nationale verschillen groter waren, terwijl na 1945 de Amerikaanse technologische invloed aanzienlijk toenam. Een convergentie in de richting van methoden van de Groene Revolutie vond echter pas tegen het einde van de twintigste eeuw plaats. Wilson Picado en José A. Fernández Molina richten zich specifiek op de Amerikaanse rol in Latijns-Amerika en verschuiven de aandacht van technologische innovatie naar wat men wellicht institutionele imitatie (institutional cloning) zou kunnen noemen. Dit model werd aanvankelijk in Mexico ontwikkeld via de Rockefeller Foundation en later geëxporteerd naar Colombia, Chili en Ecuador. Daarbij werden particuliere organisaties, nationale programma's en Amerikaanse steun gecombineerd met initiatieven van de FAO. Hun perspectief is minder optimistisch dan dat van Harwood. Zij benadrukken de spanningen tussen de ontvangende landen en het Amerikaanse beleid, evenals de spanningen tussen private en publieke belangen.

Het hoofdstuk van Madhumita Saha over India laat eveneens zien dat de Indiase boeren zelf niet om de Groene Revolutie vroegen; deze werd veeleer bevorderd door het Indiase ministerie van Landbouw en Voedselvoorziening. Dit ministerie deelde het doel om "boeren te veranderen in productieve moderne burgers van een ontwikkelde natie" (p. 236). Boeren werden als traditioneel of risicomijdend bestempeld wanneer zij waarschuwden voor financiële of ecologische gevaren. In hoofdstuk 18 onderzoeken Poonam Pandey en Lidia Cabral het verzet tegen de Groene Revolutie in Brazilië en India. Zij beschrijven de Groene Revolutie als een episch verhaal dat moet worden gedeconstrueerd. Zij laten zien dat de Groene Revolutie minder succesvol was dan doorgaans wordt beweerd en vestigen de aandacht op alternatieven zoals agro-ecologische netwerken, etno-wetenschap, bewegingen voor zaadsoevereiniteit en Zero Budget Natural Farming.

Een belangrijke kracht van deze bundel is de expliciete verbinding tussen agrarische geschiedenis en algemene geschiedenis. Zowel in de inleiding als in de selectie van de artikelen wordt de

Groene Revolutie ingebed in de context van de Koude Oorlog en de hegemoniale rol van de Verenigde Staten. Het boek biedt een pluralistisch perspectief door landbouwmodernisering te onderzoeken in dictaturen, koloniale contexten, West-Europa en ontwikkelingslanden. Toch is deze politieke inkadering wellicht enigszins te beperkt. De Groene Revolutie was niet alleen een project van de Koude Oorlog of een hegemoniale export; zij was ook een product van wat Ulrich Beck de First Modernity noemde — een periode waarin het geloof in lineaire vooruitgang, wetenschap en technocratie grotendeels onbetwist bleef. De elites in ontwikkelingslanden waren vaak opgeleid in westerse landen en werden daardoor gevormd door dezelfde intellectuele achtergrond.

De meeste bijdragen bevatten geen uitgebreide cijfers over landbouwproductie en productiviteit, waardoor het moeilijk is om de kritiek op het succes van de Groene Revolutie te beoordelen. Deze omissie roept echter ook een andere vraag op: was het niet juist omdat regeringen in de ontvangende landen geloofden dat dit model de nationale economische ontwikkeling en productiviteitsgroei zou bevorderen, dat zij het omarmden? De industriële landbouw heeft ongetwijfeld ernstige problemen veroorzaakt, maar ook haar prestaties mogen niet worden vergeten: hongersnoden werden eerder uitzondering dan regel.

Hoewel de bundel afzonderlijke hoofdstukken bevat over gender en verzet, blijft er relatief weinig ruimte over voor de handelingsvrijheid en het eigen initiatief van boeren en hun gezinnen. In deze analyses verschijnen zij óf als heiligen óf als zombies. De bundel presenteert landbouwmodernisering grotendeels als een top-downproces, aangestuurd door hegemoniale machten en regeringen. Maar waarom namen landbouwbevolkingen eraan deel, en hoe gaven zij zelf vorm aan deze ontwikkelingen? Als zij werkelijk geen eigen handelingsvermogen hadden, zou de historische les diep pessimistisch zijn. Meer aandacht voor de stijgende levensstandaard en voor de eigen aspiraties van boeren naar een beter leven zou de analyse hebben verrijkt.

Bovendien, aangezien het voor de redacteurs zo belangrijk is dat we de Groene Revolutie gaan zien als een episode binnen het bredere proces van landbouwmodernisering, hadden zij de auteurs kunnen vragen meer aandacht te besteden aan de overgang zelf. Meer in het algemeen is het jammer dat bundels met meerdere auteurs zo zelden een epiloog bevatten, en ook deze bundel vormt daarop geen uitzondering. Na het lezen van zo'n rijke verzameling zou men een afsluitende reflectie van de redacteurs zelf verwelkomen. Hoewel de inleiding richting geeft, zou een laatste synthese en slotbeschouwing waardevol zijn geweest.

Dit is een rijke en tot nadenken stemmende verzameling artikelen, en de bundel slaagt in zijn bedoeling om de landbouwmodernisering sinds 1850 en de Groene Revolutie met een frisse blik te heroverwegen. Het is zeer waardevol om landbouwmodernisering te bestuderen als een veranderlijk historisch proces dat verschillende ontwikkelingstrajecten heeft gevolgd. Zoals de redacteurs stellen, maakt dit historische perspectief de geschiedenis beter geschikt om onze hedendaagse transitie in de landbouw te diagnosticeren. Een open blik op de toekomst vereist een open blik op het verleden: het had ook anders kunnen gaan.

[Deze recensie zal in het Engels in 2027 verschijnen in *Historia Agraria*]

*Nieuwe publicaties - essay***Toegepaste agrarische geschiedenis –
Landschaps/Gebiedsbiografie**

Anton Schuurman

Naar aanleiding van het boekproject *Valleien vertellen. Een landschapsbiografie van de Dijle, de Demer en de Gete* heeft het bekende Centrum Agrarische Geschiedenis van Leuven in juni samen met andere organisaties een [bijeenkomst georganiseerd over landschapsbiografieën](#)). Het blijkt een boeiend genre te zijn en maakt alert op vormen van toegepaste agrarische geschiedenis, zoals ook erfgoedstudies en publieksgeschiedenis dat zijn. Het zijn pogingen om geschiedenis relevanter te maken, minder over vroeger en meer over nu. In Nederland worden ze blijkbaar eerder gebiedsbiografieën genoemd – zo lees ik op [de website van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed](#).

Op de Leuvense dag sprak onder andere Jan Kolen die mede de grondslag heeft gelegd voor dit genre: Hidding, M., Kolen, J., & Spek, Th. (2001). De biografie van het landschap. Ontwerp voor een inter- en multidisciplinaire benadering van de landschapsgeschiedenis en het cultuurhistorisch erfgoed'. In [J.H.F. Bloemers & M.-H. Wijnen \(Eds.\), Bodemarchief in behoud en ontwikkeling. De conceptuele grondslagen](#) (Vol. 7-111). Den Haag: Nwo; en zijn proefschrift [De biografie van het landschap](#) uit 2005. De benadering hangt ook nauw samen met het [Belvedere programma](#) (1999-2009) waarmee tegenover en naast de natuurhistorische waarde van het landschap gewezen werd op de cultuurhistorische waarde als inspiratiebron voor ruimtelijke inrichting.

Het RCE definieert het genre als volgt: “De landschaps- of gebiedsbiografie is een onderzoeksinstrument dat laat zien hoe een gebied zich door de eeuwen heen heeft ontwikkeld als gevolg van de wisselwerking tussen mens en natuur. De gebiedsbiografie geeft inzicht in de manier waarop het verleden doorwerkt in de huidige opbouw en kenmerken van een gebied. Het instrument biedt daarmee aanknopingspunten om hierop voort te bouwen bij nieuwe ontwikkelingen”.

De gemakkelijkste manier om kennis te maken met deze manier van geschiedenis bedrijven is te kijken naar de recente uitreiking van de gebiedsbiografieprijs.

Gebiedsbiografieprijs

Afgelopen juni 2026 is de Gebiedsbiografie prijs uitgereikt. “De volgende studies vormden de shortlist:

- S.L. Coppens, E. van den Berg & B. Pinkert (Cultuurland Advies), [Gebiedsbiografie North Sea Port District](#) (september 2025).
- M. Steenhuis, P. Meurs & V. Teunissen (SteenhuisMeurs), [Het Groene Hart. Wereld tussen de steden](#) (september 2023).
- J. Neefjes & H. Bleumink (Overland), [Landschapsbiografie van de Drents-Friese Grensstreek](#) (februari 2024).

Figuur 1 Stadsontwikkeling Terneuzen; Bron: Coppens 2025.

- V. Simons (red., MUST), [Landschapsbiografie van de Zwinstreek](#) (februari 2023).
- M. Paulissen, P. Veen (Strootman Landschapsarchitecten), I. Borkent & G. van Duinhoven (red.), [Nationaal Park De Maasduinen. Biografie van een dynamisch landschap](#) (2024).
- R. van Balen, W. Hoek, L. Keunen & R. Verdonschot, [Stuwwal in het laagland. Geopark Heuvelrug Gooi en Vecht](#) (maart 2025).
- L. Keunen e.a. (red., RAAP), [Voorst! Een cultuurhistorische atlas van een veelzijdige gemeente tussen Veluwe en IJssel](#) (juni 2024).

De top 3 betond uit:

Landschapsbiografie van de Drents-Friese Grensstreek, auteurs: J. Neefjes & H. Bleumink (Overland)

Een vakkundige, vanuit de landschapsgeschiedenis ingestoken biografie, met diepgang en aandacht voor verschillende disciplines, toegankelijk geschreven en voorzien van fraai, informatief kaart- en beeldmateriaal, die helder inzicht biedt in de doorwerking van het verleden in het heden.

Landschapsbiografie van de Zwinstreek, auteurs: V. Simons (red., MUST)

Een verhalende biografie met een originele thematische structuur en een aangename balans tussen toegankelijkheid en wetenschappelijke onderbouwing. Helder wordt beschreven hoe de landsgrens in historisch-landschappelijke zin geen rol speelt, maar in het huidige beleid des te meer.

Voorst! Een cultuurhistorische atlas van een veelzijdige gemeente tussen Veluwe en IJssel, auteurs: L. Keunen e.a. (red., RAAP)

Een bijzonder voorbeeld van een geslaagde bottom-up benadering door de grote betrokkenheid van bewoners. De maar liefst 74 auteurs, grotendeels uit de gemeenschap,

behandelen een grote variatie aan thema's.”

Winnaar

Met als uiteindelijke winnaar de studie van Neefjes en Bleumink over de Drents-Friese Grensstreek. Deze studies zijn allemaal opdracht-studies en gemaakt door “adviesbureaus” Overland, MUST en RAAP.

De publicatie van Neefjes en Beunink heeft het volgende abstract:

“Ontdek de fascinerende geschiedenis en adembenemende schoonheid van de Drents-Friese Grensstreek met deze uitgebreide landschapsbiografie. Verken de prachtige natuurreservaten van het Drents-Friese Wold, het Dwingelderveld en het Holtingerveld, en laat je meevoeren door de verhalen die deze landschappen te vertellen hebben. De Drents-Friese Grensstreek is een gebied doordrenkt van geschiedenis, gevormd door eeuwen van menselijke activiteit en de wisselwerking met de natuur. Deze landschapsbiografie neemt je mee op een reis door de tijd, van de vroege nederzettingen en het ontstaan van de agrarische cultuur tot de moderne natuurbeschermingsinspanningen. In het Drents-Friese Wold ontdek je een uitgestrekt bosgebied dat zich uitstrekt over de provinciegrenzen heen. Hier ervaar je de serene rust van de natuur, terwijl je wandelt over kronkelende paden en langs

schilderachtige vennetjes. Leer over de invloed van de mens op dit gebied, van de ontginningen in de Middeleeuwen tot de huidige inspanningen om de biodiversiteit te behouden. Het Dwingelderveld, een nationaal park en het grootste aaneengesloten natte heidegebied van West-Europa, biedt een spectaculaire weergave van de oeroude Drentse landschappen. Wandel over de uitgestrekte heidevelden, bewonder de zeldzame planten en dieren die hier gedijen en ontdek de sporen van menselijke bewoning die teruggaan tot de prehistorie. Het Holtingerveld, gelegen aan de zuidelijke rand van het Drents Friese Wold, verrast met zijn unieke combinatie van bossen, heide en stuifzand. Hier vind je een rijkdom aan archeologische overblijfselen, waaronder hunebedden en grafheuvels, die getuigen van de langdurige menselijke aanwezigheid in dit gebied. Deze landschapsbiografie neemt je mee op ontdekkingsreis door de Drents-Friese Grensstreek en biedt diepgaande inzichten in de geologische processen, ecologische systemen en historische ontwikkelingen die dit gebied hebben gevormd. Aan de hand van levendige beschrijvingen, prachtige foto's en boeiende verhalen wordt de rijke geschiedenis van deze regio tot leven gebracht. De Landschapsbiografie Drents-Friese Grensstreek is een wetenschappelijk verantwoord, toegankelijk geschreven verhaal over de ontstaansgeschiedenis, kwaliteiten en toekomstmogelijkheden van het landschap in deze regio.”

Prijsuitreiking en studiedag Landschapsbiografie en landschaps ecologische systeemanalyse

Ter ere van de uitreiking van de prijs heeft de RCE een dag georganiseerd die juist inging op de verbinding tussen de cultuurhistorische en op natuurherstel gerichte benadering. Deze laatste maakt gebruik van [een landschapsecologische systeemanalyse \(LESA\)](#). “Een LESA brengt in kaart hoe een natuurgebied functioneert en welke factoren dat beïnvloeden. Zo ontstaat gericht inzicht voor effectief natuurherstel en beleid.

[Wat is een LESA?](#) Een landschapsecologische systeemanalyse (LESA) is een hulpmiddel om inzicht te krijgen in de gesteldheid en het functioneren van een natuurgebied. Deze praktische aanpak gaat uit van de verschillende elementen waaruit een landschap is opgebouwd, geologische ondergrond, atmosfeer en klimaat, hydrologie, bodem, vegetatie, fauna en mens, en de manier waarop zij invloed uitoefenen op elkaar.

Een LESA analyseert patronen en trends van vegetaties en standplaatscondities. Deze zijn gekoppeld aan de onderliggende natuurlijke processen en menselijke invloeden en hoe zij zijn veranderd in de loop van de tijd. Een LESA helpt om de samenhang en dynamiek in een natuurgebied beter te begrijpen en de sturende factoren in beeld te brengen. Op basis van de LESA kunnen knelpunten en hun onderliggende oorzaken worden vastgesteld en effectieve herstelmaatregelen worden bepaald.

De ontstaansgeschiedenis van een gebied en het functioneren ervan in het verleden laten zien hoe het ecosysteem zou kunnen functioneren onder omstandigheden waarbij het systeem minder onder druk staat. Een LESA geeft zo ook een beeld van de ecologische potentie in een natuurgebied.”

Het is winst als het lukt om in een ontwerp-stadium al de natuurhistorische en cultuurhistorische benadering bij elkaar worden gebracht.

Afronding en conclusie

Landschaps-/gebiedsbiografie zijn vormen van onderzoek die zeker ook interessant zijn voor onze vereniging, zoals blijkt uit onze najaarsexcursie naar Westerwolde, en waar ongetwijfeld ook leden van onze vereniging bij betrokken zijn. Ze zijn niet alleen waardevol voor beleidsmakers, maar tevens om eenieder die door een streek wandelt of fietst bewust te maken van de historische gelaagdheid en natuurlijke variatie en diversiteit van een gebied. We kunnen er in ieder geval van leren in hoe je publicaties aantrekkelijk kunt maken. Bovendien is hun veelsoortig bronnengebruik iets waar andere historici veel van kunnen leren. Het NAHI, waarvan onze vereniging de erfopvolger is, heeft onder leiding van Michiel Gerding in 2003 eveneens een belangrijke publicatie uitgebracht over cultuurhistorie en agrarische geschiedenis: Gerding, M. A. W. (2003). [Belvedere en de geschiedenis van de groene ruimte](#) (Vol. 33). Groningen [etc.]: Nahi.

Landschaps-/gebiedsbiografieën zijn een vorm van toegepaste geschiedenis zoals ook erfgoedstudies en publieksgeschiedenis dat zijn die én plattelands/agrarische geschiedenis toegankelijker maken én een nieuwe maatschappelijke relevantie geven én zorgen voor inhoudelijke en methodologische vernieuwing van het veld. Wanneer we nadenken over het hedendaags succes van agrarische geschiedenis en de toekomst van agrarische en plattelandsgeschiedenis ligt hier een actief en vruchtbaar veld dat we zeker niet mogen vergeten.

Nieuwe publicaties – Signalementen

Nederland en België

Een familiegeschiedenis als venster op een eeuw Groninger platteland

Het boek vertelt het verhaal van de drie zussen Ekkens, geboren in Warfhuizen in het derde kwart van de negentiende eeuw. De familie Ekkens was van oorsprong een boerenfamilie. Hoewel hun vader als grofsmid in Warfhuizen werkte, was zijn ambitie helder: zijn dochters moesten terugkeren naar de boerenstand. De zussen begonnen hun werkzame leven als dienstboden bij welgestelde families. Uiteindelijk slaagden zij erin – mede dankzij doorzettingsvermogen en ondernemingsgeest – gezinnen op te bouwen op boerderijen die groter waren dan die van eerdere generaties. Daarmee herstelden zij de positie van de familie binnen de Groninger boerenstand.

Het boek is echter meer dan een familieverhaal. Het schetst een breed beeld van het leven op het Groninger platteland tussen circa 1870 en 1970. Lezers maken kennis met de gevolgen van landbouwcrises aan het einde van de negentiende eeuw, emigratie naar Amerika, twee wereldoorlogen, de economische crisis van de jaren dertig en de ingrijpende mechanisatie van de landbouw na 1950. Thema's als standsherstel, ondernemerschap, tegenslag, kindersterfte, liefde en maatschappelijke verandering lopen als een rode draad door het verhaal.

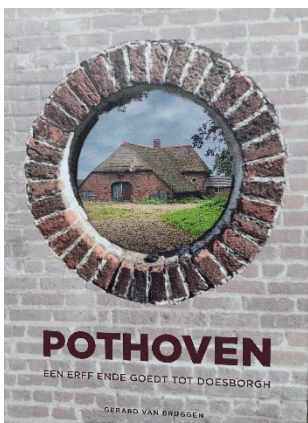
Door concrete personen te volgen, gebaseerd op archiefonderzoek, krantenberichten, burgerlijke stand registers, notariële akten en *oral history*, brengen de auteurs de geschiedenis van de streek tot leven. Voor inwoners van De Marne biedt het boek herkenbare lokale geschiedenis; voor anderen vormt het een waardevolle bijdrage aan de cultuur-, landbouw- en familiegeschiedenis van Groningen.

Ekkens Trail. Achter in het boek is een kaart opgenomen met vijftien boerderijen die een rol spelen in het verhaal. De meeste locaties bevinden zich in De Marne. Lezers worden uitgenodigd om zelf een “Ekkens Trail” te maken en het hedendaagse landschap van de zussen Ekkens te ontdekken.

Wierenga, Berend, & Wierenga, Ida. (2026). *De drie zussen Ekkens uit Warfhuizen. Saga van een Groninger boerenfamilie*. Uitgeverij Profiel. 25 euro.

Restauratie van een boerderij als zicht op het verleden en op een nieuwe toekomst

Boerderij Pothoven, nog niet zo lang geleden een leegstaand en in verval geraakt rijksmonument, is inmiddels door restauratie dankzij de familie Dirk Duijzer weer een prachtige boerenhoeve aan de Lunterseweg.

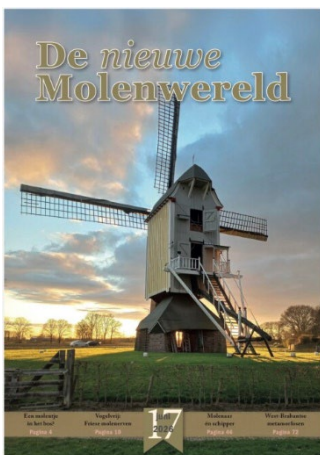
De eeuwen die over de boerderij op deze plek zijn heengegaan, hebben hun sporen nagelaten in bouwen en afbreken, verbouwen, aan- en bijbouwen. De generaties die kwamen en gingen hebben hun stempel gedrukt op en sporen nagelaten in de boerderij en soms in documenten.

Zijn deze sporen nog te vinden, heeft het gemeentearchief nog oude documenten betreffende de boerderij? Wat voor bedrijf was Pothoven, welke rol speelden de bewoners in de Doesburgerbuurt en in de Edese gemeenschap? Naast een inkijk in het boerenleven, geeft deze geschiedenis van Pothoven ook een blik in het leven op kasteel Kernhem en in het Ede van voorbije eeuwen, reden waarom de Vereniging Oud Ede graag deze publicatie uitgeeft.

De auteur, Gerard van Bruggen, heeft zich grondig verdiept in de materie. Hij schetst in deze fraaie, rijk geïllustreerde uitgave het ontstaan, de bloei en neergang van boerderij Pothoven, maar ook de herrijzenis van dit rijksmonument.

van Bruggen, Gerard. (2025). *Pothoven. Een erff ende goedt tot Doesborgh*. Ede: Vereniging Oud-Ede. 15 euro

Molens en agrarische geschiedenis

Agrarische geschiedenis wordt door “gewone” historici gezien als een niche-veld, maar zoals alles wat klein lijkt, kan er een wereld achter schuilen en zijn er verbanden met zoveel andere “geschiedenissen”. Dit nummer van *De nieuwe molenwereld* maakt daar weer mooi op attent.

Ik licht er twee artikelen uit:

Anja Verbers, *Het gebruik van tjaskers ten behoeve van turfwinning*, (64-72).

“Het is nu duidelijk dat tjaskers en andere kleine houten molentjes en windmotoren naast het droogmalen van poldertjes, ook zijn ingezet voor het droogmaken van veentjes. De toepassing blijkt omvangrijker en gevarieerder te zijn geweest dan gedacht. Maar met deze toepassing is wel vanuit aardkundig perspectief veel van het veenarchief verloren gegaan, want de veentjes bergen een geschiedenis van bijna 15.000

jaar! Alles wat groeide in en in de omgeving van pingoruïnes en uitblazingskommen liet pollenkorrels achter in een specifieke tijdlaag. Daardoor kunnen we nu, als we een kern steken uit het gyttja en veen, een compleet plaatje maken van wat er groeide en hoe de temperaturen in de loop van de tijd zijn geweest. Want bij elk type klimaat hoort een specifieke vegetatie. Het zijn dus parels om te behouden, en door het vervenen zijn en nog maar weinig gave veentjes over.”

Het tweede artikel is van Yolt IJzerman en gaat over ‘Kimmelmolentjes’, kleine houten molentjes die in de eerste helft van de 20ste eeuw werden ingezet voor onderbemaling door boeren. In het volgende nummer (december 2026) komt nog een vervolgartikel van Yolt IJzerman over de verspreiding van kleine molentjes. Drainage van kleine percelen was belangrijk. Dat kan worden

gekoppeld aan de ontwikkeling van de landbouw in het derde kwart van de negentiende eeuw: door de productieomstandigheden in zowel de akkerbouw als de veeteelt te verbeteren werd intensiever grondgebruik mogelijk en rendabel. Dit artikel gaat over dit soort molens die door de firma Kimmel uit Oud-Beijerland zijn gemaakt. Het is een bedrijfs- en typologie geschiedenis.

De nieuwe Molenwereld is ook los verkrijgbaar via de webshop van het blad.

<https://www.molenwereld.com/producten-shop/de-nieuwe-molenwereld-nummer-17/>. Losse nummers van 'De *nieuwe* Molenwereld' kosten € 10,- per stuk, inclusief BTW en exclusief verzendkosten.